

LUBLIN W DOKUMENCIE

1317 - 1967

Franciszek Cieślak, Henryk Gawarecki, Maria Stankowa

Wyd Lubelskie

LUBLIN 1976

SPIS TREŚCI:

Nota wydawnicza

Wstęp

Objaśnienia najważniejszych skrótów

Dokumenty

1317—1795

1795—1918

1918—1939

1939—1944

1944—1967

Ważniejsze pozycje bibliograficzne

Wykaz dokumentów

Spis ilustracji

Wstęp

Niniejszy tom źródeł stanowi wybór dokumentów do dziejów miasta Lublina od chwili przyznania mu praw miejskich w roku 1317 aż do jubileuszowej daty obchodów 650-lecia w 1967 roku. Większość źródeł znajduje się obecnie w zasobach Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Lublinie. Na uwagę zasługuje przede wszystkim wielki, bo prawie 25 tysięcy jednostek liczący, zespół akt miasta Lublina. Bliższa, jego charakterystyka wymagałaby oddzielnego opracowania, w tym miejscu w ogromnym skrócie pokazane będą tylko najważniejsze części składowe tego niezmiernie cennego zespołu.

Najstarsza część obejmuje 223 dokumenty, pergaminowe przywileje, wystawione w większości przez kancelarię królewską. Określają one podstawy ustrojowe średniowiecznego Lublina, jego prawa i zależności od władzy królewskiej, stosunek do innych miast, organizację wewnętrzną władz miejskich, prawa i obowiązki obywateli. O życiu codziennym miasta dostarczają skąpych wiadomości, wobec tego zainteresowany nim badacz winien sięgnąć do drugiej grupy źródeł, a mianowicie do ksiąg wójtowsko-ławniczych (*advocatalia*) i ksiąg rady miejskiej (*consularia*), które liczą łącznie 397 jednostek. W obu seriach ksiąg występują przede wszystkim sprawy sądowe karne, nadto sprawy cywilne, między innymi testamenty i inwentarze majątkowe, zapisy dotyczące transakcji handlowych, wyborów do władz miejskich, dochodów, wydatków itp. Na ich podstawie można odtworzyć w sposób plastyczny obraz życia wewnętrznego miasta, ukazać obyczaje, poziom zamożności i kultury jego mieszkańców, rozmiary i charakter działalności gospodarczej. Łącznie z przedstawionymi wyżej dokumentami księgi stanowią najcenniejszy materiał źródłowy do historii miasta w okresie od XIV do schyłku XVIII wieku.

Na przełomie XVIII i XIX wieku wzrasta ilość dokumentacji, zmieniają się jej normy zewnętrzne. Zanikają dawne dokumenty i księgi wpisów, pojawiają się natomiast akta spraw. Zjawisko to można traktować jako wyraz rozwoju biurokracji w administracji miejskiej i państwowej, miary w czasach współczesnych. Organem administracyjnym w Lublinie był początkowo (w pierwszej połowie XIX wieku) Urząd Muncypalny, później Magistrat, a w XX wieku Zarząd Miejski, mający do pomocy radę. Magistrat dzielił się na kilka wydziałów. W toku jego działania powstają najpierw setki, a później tysiące akt, ksiąg rachunkowych, map, fotografii, planów i dokumentacji technicznej. Stan ich zachowania pod względem ilości przedstawia się następująco: 1) Urząd Muncypalny i Magistrat miasta Lublina (materiały w języku polskim, 1809—1874) — 3357 poszytów; 2) Magistrat miasta Lublina (materiały w języku rosyjskim, 1874—1915) — 10 026 poszytów; 3) Magistrat miasta Lublina (materiały z okresu okupacji austriackiej, 1915—1918) — 397 poszytów; 4) Zarząd Miejski miasta Lublina (1918—1939) — 6055 poszytów;

5) akta władz miejskich z okresu okupacji hitlerowskiej (1939—2944) — 322 poszyty; 6) akta władz miejskich z okresu Polski Ludowej — Miejska Rada Narodowa i Zarząd Miejski — (2944—2950) — 207 poszytów; 7) plany i mapy (1802—2947) — 326 jednostek; 8) materiały nie opracowane — około 4500 jednostek.

Na podstawie przedstawionych tu w skrócie materiałów można prowadzić szczegółowe badania dotyczące rozwoju przestrzennego Lublina, regulacji i brukowania ulic, tworzenia parków i skwerów, rozwoju budownictwa i urządzeń komunalnych, stanu ludności, jej zajęć, poziomu gospodarczego i kulturalnego, rozwoju oświaty i kultury w mieście, jego udziału w życiu politycznym i społecznym.

Część źródeł znajduje się nadto w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie, w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, w zbiorach „Ossolineum” we Wrocławiu, w Muzeum Czartoryskich w Krakowie. Dla XIX i XX wieku, oprócz źródeł ściśle archiwalnych, posiadamy wiele dodatkowych, nie mniej cennych materiałów w postaci prasy, odezów, pism ulotnych itp.

Spośród wielu tysięcy tych dokumentów zakwalifikowano do druku jedynie 159, dobierając każdy z nich w ten sposób, aby mógł stanowić ilustrację ważnego faktu. Jak w każdym wyborze, konieczna była więc olbrzymia selekcja materiału, dokonana z myślą, że przedstawione dokumenty ukążą czytelnikowi drogi rozwoju miasta Lublina na przestrzeni prawie siedmiu wieków oraz te wszystkie czynniki, które w jego historii zapisały się w sposób trwały.

Wydawnictwo przeznaczone jest dla szerokiego odbiorcy i zawiera na wstępie krótki rys historyczny dziejów Lublina. Właściwe dokumenty natomiast zostały zaopatrzone w rozwinięte przypisy rzeczowe, których celem jest rozszerzenie wiadomości zawartych w tekstach źródłowych, często zaś wskazanie dodatkowej literatury. Żeby jednak nie utrudniać lektury, starano się skomasować informacje dodatkowe w jednym przypisie rzeczowym dla każdego tekstu.

Dobierając dokumenty do publikacji, kierowano się potrzebą ukazania głównie źródeł do historii gospodarczej miasta. Oprócz tego szereg dokumentów dotyczy dziejów politycznych i społecznych oraz trwałych faktów z zakresu kultury. Dla ukazania zaś wszechstronnego obrazu miasta w określonych latach znalazły się w publikacji między innymi dwa obszernie teksty, a mianowicie: sprawozdanie prezesa Komisji Województwa Lubelskiego, Piotra Domańskiego, z przeprowadzonych prac renowacyjnych w Lublinie w roku 1819 (dok. nr 4, s. 109) oraz sprawozdanie Zarządu Miejskiego dotyczące ogólnego stanu i rozwoju Lublina za lata 1919—1921 i działalności za ten okres organów miejskich (dok. nr 7, s. 216). Porównanie obu tekstów, jak też obrazu Lublina współczesnego, który jest zawarty w kilku końcowych dokumentach z okresu

Polski Ludowej, daje podstawy do zrozumienia przemian zaistniałych w ostatnich stu pięćdziesięciu latach, to jest w okresie, pod koniec którego Lublin stał się ośrodkiem wielkomiejskim.

Dobór materiałów pod względem chronologicznym rozróżnia pięć okresów, a mianowicie:

1) staropolski — od przywileju lokacyjnego do trzeciego rozbioru Polski — (2327—2795) — 46 dokumentów; 2) zaborów (1795—2928) — 39 dokumentów; 3) dwudziestolecia międzywojennego (1918—2939) — 22 dokumenty; 4) okupacji hitlerowskiej (1939—2944) — 22 dokumenty; 5) Polski Ludowej (1944—2967) — 30 dokumentów.

U podstaw zastosowanej periodyzacji znalazły się przede wszystkim doniosłe wydarzenia polityczne, które z całą pewnością stanowią najbardziej istotnie etapy w historii miasta. Zwłaszcza trzy ostatnie daty — od utworzenia tak zwanego rządu lubelskiego i rady delegatów robotniczych (1918), poprzez wybuch wojny i jej skutki (1939), aż do powstania Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego i Rządu Tymczasowego Rzeczypospolitej Polskiej (1944) — pozostawiły w historii miasta trwałe ślady.

W stosunku do źródeł staropolskich starano się przestrzegać „Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX w.” (Wrocław 1953), natomiast w stosunku do dokumentów z XIX i XX wieku zasad -wypracowanych w ostatnich kilkunastu latach przez zespoły wydawnicze „Materiałów archiwalnych do historii stosunków polsko-radzieckich”. Jednakże mając na względzie dotarcie do szerszego czytelnika zdecydowano się podawać dokumenty obcojęzyczne w tłumaczeniu na język polski; w wielu wypadkach zamiast pełnego tekstu podano tylko jego wyjątek lub streszczenie, z zaznaczeniem pominiętych fragmentów wykropkowaniem w nawiasie kwadratowym. W każdym jednak przypadku poniżej tekstu umieszczono metryczkę dokumentu z zaznaczeniem języka oryginału. Drobne odstępstwa od ogólnie przyjętych zasad wydawniczych nie mogą, rzecz prosta, zadowolić grona historyków zawodowych, ułatwiają jednak zbliżenie czytelnika do źródeł, a w konsekwencji popularyzację bogatej historii miasta Lublina.